
УДК 371.134

Віталій БАРБІНОВ,

Державний навчальний заклад “Полтавський центр професійно-технічної освіти”, м. Полтава

ОПЕРАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КРИТЕРІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ РОБІТНИКІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті наголошено на важливості формування готовності робітничих кадрів до професійної діяльності в умовах професійно-технічної освіти. Доведено, що проблема формування готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності в умовах сучасної професійно-технічної освіти є однією з головних у низці актуальних освітніх проблем. Узагальнено наукові підходи до визначення феномену “готовність до професійної діяльності” та охарактеризовано поняття “критерій” та “операційно-діяльнісний критерій”. Зазначено, що операційно-діяльнісний критерій включає такі складові: професійні навички й уміння, фахове мислення; типові технологічні процедури; професійну поведінку в типових і нетипових виробничих ситуаціях. Обґрунтовано показники операційно-діяльнісного критерію. Визначено стан сформованості операційно-діяльнісного критерію готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності. Зазначається, що підвищення рівня показників операційно-діяльнісного критерію неможливе без створення педагогічних умов формування готовності до професійної діяльності у професійно-технічних навчальних закладах.

© Барбінов В.

Ключові слова: *готовність до професійної діяльності, структура, операційно-діяльнісний критерій, показник, професійні компетентності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни, які відбуваються в економічному і політичному житті України, курс на інтеграцію до Європейського Союзу актуалізують питання кваліфікаційного рівня робочої сили. В умовах динамічних соціальних змін в Україні професійна освіта має бути зорієнтована на підготовку висококваліфікованого конкурентоспроможного фахівця, готового до здійснення ефективної професійної діяльності.

Сутність проблеми полягає в тому, що зміст і можливості освітньої системи професійно-технічних навчальних закладів суттєво відстають від реалій сучасного виробництва. Тому існує необхідність дослідження якісних показників підготовки кваліфікованих робітників до здійснення професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Науковці констатують співіснування різних підходів до визначення кількісного і якісного складу компонентів структури готовності людини до професійної діяльності, що свідчить про концептуальну невизначеність цього особистісного утворення, його складність і багатогранність. Низка науковців досліджували проблему формування позитивного ставлення учнів ПТНЗ до майбутньої професії. Вивчались позитивний вплив усвідомлення учнями цілей трудової діяльності (М. Любін, М. Скородумов та ін.), з'ясовувалось значення організації різних форм діяльності (М. Макієнко, В. Чахоянц, А. Родіонов та ін.), аналізувалися форми та методи взаємодії школи, ПТНЗ і виробництва (Н. Конькова, Г. Суздальцева та ін.), стиль взаємодії майстра та учня (П. Єршов, А. Соколов, Б. Адаскін и др.), виявлявся позитивний вплив характеру взаємовідносин учнів (А. Русалінова, Є. Кузьмін, О. Свенцицький та ін.), позиція учня в системі ділових міжособистісних відносин (Є. Іноземцева, Л. Шумська та ін.). У дослідженнях з психології праці вважають, що готовність до професійної діяльності утворюють

складові, які є універсальними для будь-якого виду професійної діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандилович, Л. Нерсесян, В. Пономаренко, А. Пуні, В. Пушкін та ін.).

Але робіт, присвячених обґрунтуванню педагогічних важелів щодо формування професійних інтересів в учнів ПТНЗ аграрного профілю та умов їх позитивного впливу на навчально-виробничу діяльність учня, професійні наміри учнів як майбутніх робітників аграрної галузі, майже немає.

Мега статті – описати операційно-діяльнісний критерій як елемент визначення готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності, визначити його показники та рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності в умовах сучасної професійно-технічної освіти є однією з головних у низці актуальних освітніх проблем. Це зумовлено необхідністю формування в учнів професійно-технічних навчальних закладів професійних компетентностей, які у подальшому дозволять успішно здійснювати професійну діяльність.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що проблема готовності до різних видів діяльності, визначення шляхів її формування стала предметом вивчення багатьох дослідників сучасних педагогічної та психологічної наук.

К. Дурай-Новакова пов'язує професійну готовність зі спрямованістю на професійну діяльність та стійкими установками на працю. Водночас готовність не є єдністю якостей та психічного стану особистості. Вона відмічає, що психічний стан хоча і не є якістю особистості, однак він не протилежний йому, більш того – може переходити в процесі діяльності у якість. Показники професійної готовності пов'язані з особистістю та діяльністю. Якщо готовність функціонує у певний обмежений проміжок часу, тоді її можна назвати станом; якщо готовність виявляється в різні періоди під впливом мотиваційних факторів і ситуацій, тоді слід говорити про готовність як про якість особистості [1].

М. Дьяченко, Л. Кандибович вважають, що до структури готовності до діяльності входять такі складові [2]: позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності, адекватні до них риси характеру, здібності, темперамент і мотиви; необхідні професійні знання, навички та вміння; стійкі професійно важливі особливості психічних процесів: сприймання, мислення; емоційні та вольові процеси.

Л. Пермінова вважає, що “готовність до виконання функціональних обов’язків виступає як показник оволодіння основами професійної майстерності, одна з основних умов розвитку професійного потенціалу особистості і характеризується функціонально взаємопов’язаними та взаємозумовленими компонентами, як мотиваційний, операційний та особистісний”, а у психологічному аспекті розглядає готовність як “стійкий психічний стан особистості з якостями, що зумовлюють доброзичливе ставлення до діяльності, можливість її активного здійснення, а також актуалізацію цієї можливості за суспільної та особистісної необхідності” [5].

Проведений аналіз доробку науковців дозволяє розглядати готовність як певну цінність, цілісний механізм, в якому найважливішими є дві характеристики: психологічна й операційна. Вона відображає майбутню діяльність і ставлення особистості до цієї діяльності, визначається як активно-дієвий стан особистості, що характеризує зміст майбутньої задачі й умову майбутнього її виконання. Крім того, вважаємо, що вивчати структуру готовності особистості потрібно відповідно до конкретного виду діяльності, урахувавши специфіку професійної діяльності та її загальні та специфічні компоненти.

Необхідність підвищення результативності навчання майбутніх фахівців професійно-технічної освіти передбачає необхідність діагностики сформованості готовності до професійної діяльності, що можливе за умови визначення певних критеріїв, показників та рівнів. Водночас варто враховувати, що критерії відображають компоненти досліджуваного явища, процесу, властивості особистості тощо, і як загальна характеристика педагогічного явища чи об’єкта можуть мати кілька показників.

У процесі теоретичного дослідження у структурі готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності нами визначено такі компоненти: орієнтаційно-мотиваційний, пізнавальний, операційно-дієвий, поведінковий. Відповідно, для діагностики сформованості цієї інтегративної властивості особистості виділяємо ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, суб'єктний критерії, що, певним чином, відображають зміст указаних компонентів професійної готовності. Природно, що кожен критерій як загальна характеристика педагогічного явища, процесу чи об'єкта має кілька показників.

Важливою умовою формування готовності до професійної діяльності є наявність відповідних якостей і, у першу чергу, схильностей та здібностей особистості до професійної діяльності. З позицій особистісно-діяльнісного підходу, у межах якого готовність до професійної діяльності окреслюється як вияв усіх граней особистості, які забезпечують можливість ефективно виконувати професійні функції, розглянемо операційно-діяльнісний критерій готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності, який у структурі такої готовності відповідає операційно-дієвому компоненту.

Операційно-діяльнісний критерій розкриває операційно-дієвий компонент готовності до професійної діяльності та дає змогу охарактеризувати практичну здатність випускника, успішно застосовувати набуті знання і вміння під час роботи на об'єктах. Зміст цього критерію відображає професійний досвід, професійну поведінку, здатність успішно працювати з технікою.

Для будь-якого критерію характерна наявність показників, які відображають найбільш важливі стійкі властивості об'єкта, що забезпечують його існування. Важливою умовою є обґрунтований вибір показників кожного критерію. П. Лузан з цього приводу слушно підкреслює, що для розробки системи показників навчально-пізнавальної активності студентів потрібно враховувати, що показники навчально-пізнавальної активності повинні відображати реальні результати і характер діяльності [4].

Головними характеристиками “показника” є конкретність, що дозволяє розглядати його як більш частковий стосовно критерію, і діагностичність, що дозволяє йому бути доступним для спостереження й обліку. Показникам відводиться важлива роль у діагностуванні, а саме, завдяки їм ми маємо можливість судити про розвиток явища, що вивчається. Таким чином, показник – це свідчення, доказ, ознака, завдяки яким можна оцінити досягнення у розвитку процесу чи явища, які вивчаються [3]. Операційно-діяльнісний критерій включає такі складові: професійні навички й уміння, фахове мислення; типові технологічні процедури; професійну поведінку в типових і нетипових виробничих ситуаціях.

Операційно-діяльнісний критерій характеризується такими показниками:

професійні навички й уміння, фахове мислення – наявність навичок й умінь, початкового професійного досвіду з виконання комплексу робіт із сільськогосподарською технікою: самостійне виконання сільськогосподарських та інших механізованих робіт на колісних і гусеничних тракторах, сільськогосподарських машинах згідно з вимогами агротехніки та агротехнологій;

типові технологічні процедури – комплектація машинно-тракторних агрегатів, виконання транспортних робіт на тракторах з дотриманням правил дорожнього руху та правил перевезення вантажів; виконання щозмінного технічного обслуговування тракторів, сільськогосподарських машин, на яких працює; визначення несправності тракторів, причіпних і начіпних знарядь та інших машин, що з ними агрегатуються, їх усунення; самостійне виконання технологічного регулювання робочих органів сільськогосподарських та інших машин і пристроїв до них; виконання слюсарних робіт з технічного обслуговування та ремонту тракторів, сільськогосподарських та інших машин, що з ними агрегатуються;

професійна поведінка в типових і нетипових виробничих ситуаціях – дотримання правил і норм з охорони праці, виробничої санітарії та пожежної безпеки.

Зважаючи на логіку дослідження, ми виокремили три рівні готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності: базовий, нормативний, творчий. Зазначимо, що рівень сформованості готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності варто кваліфікувати як ступінь опанування учнями компетентностями, які входять до їхнього складу.

Базовий рівень спостерігається в учнів, які поверхнево орієнтуються у технологічних процесах, доцільності використання різних способів, методів, прийомів, не усвідомлюють відповідальність за допущення помилок у технологічних процесах. Такі учні володіють нестійкими знаннями, не використовують професійну термінологію; частково розуміють свої функціональні обов'язки, їх виконання носить фрагментарний характер. Професійно важливі знання частково систематизовані. Поверхова обізнаність зі змістом, методами та способами виконання професійних завдань призводить до значної кількості недоліків під час їх виконання. Здатні відтворювати операції за встановленим зразком, спираючись на подібні алгоритми. Виконують трудові операції низької якості. Не коригують власну діяльність.

Нормативний рівень притаманний учням, які володіють професійними знаннями, що дозволяють визначити спрямованість технологічної організації діяльності, власну стратегію діяльності і поведінки у різних виробничих ситуаціях, ефективно їх вирішити. Нормативному рівню сформованості готовності до професійної діяльності відповідає здатність учнів самостійно встановлювати недоліки у функціонуванні сільськогосподарської техніки та шляхи їх усунення для отримання нового алгоритму діяльності у знайомій ситуації. Достатньо швидко адаптуються до нових умов.

Творчий рівень властивий учням, які досконало володіють інноваційними технологіями та здатні застосовувати їх у професійній діяльності. Володіють глибокими, системними фаховими знаннями та оперують ними у професійній діяльності. Учні швидко адаптуються до нових виробничих умов. Здатні виконувати різні технологічні процеси на основі обґрунтованого багатокритеріального вибору.

З метою визначення рівня сформованості операційно-діяльнісного критерію готовності майбутніх робітників аграрної галузі до професійної діяльності нами було здійснене дослідження серед учнів професійно-технічних навчальних закладів, яким було запропоновано виконати тест Беннета. Він належить до тестів спеціальних (технічних) здібностей і являє собою серію малюнків (70 питань) з короткими питаннями на розуміння технічних принципів, що застосовуються у різноманітних виробничих ситуаціях. Стимульний матеріал подано у 70 фізико-технічних завданнях, кожне з яких проілюстроване малюнком. Після тексту питання (малюнка) подані три варіанти відповіді на нього, причому лише один з них є правильним. Випробовуваному необхідно вибрати і вказати правильну відповідь, написавши на окремому аркуші номер завдання і номер вибраної відповіді. Процедура підрахунку отриманих результатів проста і полягає в нарахуванні 1 бала за кожне правильно виконане завдання. Переведення балів у стандартні шкали не проводиться. Інтерпретація здійснюється відповідно до норм, отриманих на конкретній вибірці випробовуваних. У цілому тест вимірює досягнутий рівень технічної обізнаності опитуваних, знань з основ механіки, техніки, накопиченого досвіду роботи з технічними приладами та інструментами.

У дослідженні взяло участь 405 учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються за професіями “Слюсар з ремонту автомобілів. Водій автотранспортних засобів”, “Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування. Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва”.

Сформованість операційно-діяльнісного критерію у майбутніх робітників аграрної галузі визначали одним з п’яти рівнів: I рівень – низький (базовий); II рівень – нижче середнього; III рівень – середній (нормативний); IV рівень – вище середнього; V рівень – високий (творчий).

За результатами тестування були з’ясовані такі рівні сформованості операційно-діяльнісного критерію:

низький (базовий) – 21,2 %;

нижче середнього – 24,2 %;
середній (нормативний) – 26,2 %;
вище середнього – 17,6 %;
високий (творчий) – 10,8 %.

Як свідчать результати виконання тесту, переважаючими серед учнів професійно-технічних навчальних закладів є середній (нормативний) рівень (26,2 %) і нижче середнього (24,2 %) сформованості операційно-діяльнісного критерію Це свідчить про те, що є певний інтелектуальний потенціал для виконання професійної діяльності і водночас потребує удосконалення розвиток фахових здібностей, які сприяють успішному виконанню технологічних процедур, необхідних у професійній діяльності.

Висновок. Отже, охарактеризований у цьому дослідженні операційно-діяльнісний критерій, його показники та рівні обумовлюють необхідність визначення та наукового обґрунтування таких педагогічних умов, за яких можливе ефективне формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників аграрної галузі до професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. ...д-ра пед. наук. Москва, 1983. 32 с.
2. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : Изд-во БГУ, 1976. 173 с.
3. Коба О. В. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності у курсантів внутрішніх військ МВС України. *Наук. записки Вінниць. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. Випуск 33. Вінниця : ТОВ “Планер”, 2010. № 33. С. 272–276.
4. Лузан П. Г. Активізація навчання у сільськогосподарському вузі : монографія. Київ : ІАЕ УААН, 1996. 188 с.
5. Пермінова Л. Концептуальна модель професійних умінь керівника сучасної школи. *Післядипломна освіта в Україні*. 2006. № 2(9). С. 19–24.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Гриньова М. В.

Барбинов В. В. Операционно-деятельностный критерий как элемент определения готовности будущих рабочих аграрной отрасли к профессиональной деятельности

В статье отмечена важность формирования готовности рабочих кадров к профессиональной деятельности в условиях профессионально-технического образования. Доказано, что проблема формирования готовности будущих рабочих аграрной отрасли к профессиональной деятельности в условиях современного профессионально-технического образования является одной из главных в ряде актуальных образовательных проблем. Обобщены научные подходы к определению феномена “готовность к профессиональной деятельности” и охарактеризованы понятие “критерий” и “операционно-деятельностный критерий”. Отмечено, что операционно-деятельностный критерий включает следующие составляющие: профессиональные навыки и умения, профессиональное мышление; типичные технологические процедуры; профессиональное поведение в типичных и нетипичных производственных ситуациях. Обоснованы показатели операционно-деятельностного критерия. Определено состояние сформированности операционно-деятельностного критерия готовности будущих рабочих аграрной отрасли к профессиональной деятельности. Отмечается, что повышение уровня показателей операционно-деятельностного критерия невозможно без создания педагогических условий формирования готовности к профессиональной деятельности в профессионально-технических учебных заведениях.

Ключевые слова: *готовность к профессиональной деятельности, структура, операционно-деятельностный критерий, показатель, профессиональные компетентности.*

Barbinov V. Operational-Activity Criterion as an Element of Determining the Readiness of Future Workers of the Agrarian Sector to Professional Activity

The article emphasizes the importance of forming the readiness of working personnel for professional activity in the conditions of vocational education. It is proved that the problem of forming the readiness of future

workers of the agrarian sector to professional activity in the conditions of modern vocational education is one of the main issues in a number of actual educational problems. The analysis made by the researchers makes it possible to consider readiness as a certain value, a holistic mechanism in which the two most important are: psychological and operational. The scientific approaches to the definition of the phenomenon of “readiness for professional activity” are generalized and the concept of “criterion” and “operational-activity criterion” is described. It is noted that the operational-activity criterion includes the following components: professional skills and skills, professional thinking; typical technological procedures; professional behavior in typical and atypical industrial situations. It is established that for the development of a system of indicators of educational and cognitive activity of students, it is necessary to take into account that the indicators of educational and cognitive activity should reflect the real results and the nature of activity. The main characteristics of the indicator is the concreteness, which allows him to be considered as more partial in relation to the criterion, and diagnostic, which allows him to be available for observation and accounting. Indicators are given an important role in diagnosing, namely, they are given the opportunity to judge the development of the phenomenon being studied. The indexes of the operational-activity criterion (professional skills and skills, professional thinking, typical technological procedures, professional behavior in typical and atypical industrial situations) are substantiated. It is noted that the increase of the level of indicators of the operational-activity criterion is impossible without creating the pedagogical conditions for the formation of readiness for professional activities in vocational schools.

Keywords: *readiness for professional activity, structure, operational-activity criterion, indicator, professional competence.*